

Landkaart rouw, docenten- en trainershandleiding

De Landkaart Rouw is een tool geschikt voor:

- Het onderwijs over rouwprocessen en rouwbegeleiding (kennis, attitude en vaardigheden)
- Reflectie door studenten op eigen privé- en werkervaringen.
- Zorgverlening aan mensen die een rouwproces doormaken en hun naasten

Introductie

Deze onderwijshandleiding biedt docenten suggesties hoe zij de Landkaart Rouw kunt benutten om studenten een actieve rol te geven in het onderwijs m.b.t. verlies- en rouwbegeleiding en palliatieve zorg. Het is bedoeld als basismateriaal dat naar eigen inzicht aangepast kan worden. Het is aan de docent om te bepalen hoe de Landkaart Rouw, de bijbehorende 'Toelichting op de Landkaart Rouw' en deze onderwijshandleiding met bijbehorende powerpoint ingezet worden.

De docent kan studenten met behulp van de Landkaart Rouw meenemen in de gelaagde belevingswereld van mensen die een ingrijpend verlies doormaken.

Als het gaat om de toepassing van de kaart binnen begeleiding of zorgverlening dan is het belangrijk dat er al een vertrouwensrelatie is; het moet helder zijn dat toepassing van de kaart bij de betrokkene(n) past.

De kaart is toepasbaar binnen 1-op-1 gesprekken, gezinsgesprekken en in groepen; de kaart biedt cliënten en patiënten de mogelijkheid om aan te geven waar zij in hun proces 'staan' en wat voor hen op dat moment het meest belangrijk is.

De kaart kan ingezet worden bij de begeleiding van velerlei soorten verlies.

Degene die de Landkaart toepast, moet in principe over voldoende kennis, houding en vaardigheden beschikken om ook zonder de kaart te werken. Want inzet van de kaart mag nooit een doel op zich worden. Als een student de kaart toepast, op basis van een opdracht vanuit de opleiding, ligt het wat anders. Er kan dan aan de cliënten/patiënten gevraagd worden of ze willen meedoen aan de praktijkopdracht; of ze willen kijken wat de toepassing van de Landkaart hen kan opleveren.

Rouw is het om leren gaan met een onomkeerbaar ingrijpend verlies, een verlies dat je leven verandert. Het kan gaan om een overlijden, het langzaam kwijtraken van je partner door dementie, het verlies van gezondheid, een echtscheiding, het moeten verlaten van je thuisland op de vlucht voor geweld, of het verliezen van werk als dat een groot deel van je identiteit bepaalde etc. Het kan ook gaan om het definitief moeten loslaten van een gedroomde toekomst bijvoorbeeld wanneer duidelijk wordt dat je geen kinderen zal krijgen of wanneer je een ernstig gehandicapt kind krijgt. Begeleiders en zorgverleners kunnen de kaart inzetten als ondersteunend hulpmiddel bij gesprekken met mensen die een rouwproces doormaken en hun naasten.

Wat is er te zien op de Landkaart Rouw

De Landkaart Rouw verbeeldt aspecten van rouw die in de literatuur zijn beschreven.

De kaart is in te zien op www.jouwwegvindennaverlies.nl.

Links vormen het 'Ooit Land' en de 'Breuklijn van het Verlies' het vertrekpunt voor het rouwproces dat in het midden, in het 'Rouw Land', verbeeld is. Het 'Ooit Land' is bewust niet ingevuld zodat er alle ruimte is voor een eigen invulling met unieke positieve én negatieve ervaringen. Deze ervaringen beïnvloeden mede hoe iemand rouwt.

In het Rouw Land in het midden zijn verliesgerichte en herstelgerichte aspecten te vinden die relevant kunnen zijn in een rouwproces.

In het 'Nieuw Land' rechts, heeft men een min of meer stabiele vorm gevonden om met het verlies om gaan en zich aangepast aan de wereld van na het verlies. Zoals het rouwproces voor iedereen anders is, zo is het leven na een rouwproces dat ook.

rechtig
opvoeding
familiegeschiedenis
cultuur

generische bagage
gezondheid
materiele situatie
netwerk

Doelgroep

Docenten kunnen de Landkaart Rouw en deze onderwijshandleiding inzetten in het brede veld van onderwijs over verlies, rouw, rouwbegeleiding en zorg bij rouw.

Binnen het Onderwijsplatform Palliatieve Zorg is deze handleiding geschikt voor het onderwijs aan zorgverleners van alle niveaus (MBO-, HBO- en WO-niveau) begeleiding bieden aan:

- Mensen die een ingrijpend verlies doormaken of hebben doorgemaakt en hun naasten.
- Chronisch zieken en hun naasten die moeten leren leven met het onomkeerbare verlies dat de ziekte met zich meebrengt.
- Doelgroepen in de palliatieve zorg:
Naasten van ongeneeslijk zieken na het slecht nieuws over hun dierbare en in alle vier de fasen van palliatieve zorg dus inclusief de nazorg.
Als het gaat om de ongeneeslijk zieke zelf moet de kaart prudent ingezet worden. Het beeld van het 'Nieuwe Land' voor hen niet passend. Maar de kaart kan tijdens ziektegerichte en symptoomgerichte palliatie mogelijk wel toegepast worden bij gezamenlijke gesprekken met hun naasten; mits het ongeneeslijk ziek zijn wordt onderkend. De kaart is bij hen niet geschikt in de stervensfase. In die fase zijn meer aspecten relevant zijn dan die op de kaart te vinden zijn; denk aan kwaliteit van leven, pijnbestrijding, loslaten van het leven, vragen over de dood etc.

Wat de palliatieve zorg betreft zijn daarbij de CanMEDS-rollen 'Zorgverlener', 'Communicator', 'Samenwerkingspartner' en 'Professional' aan de orde.

Zorgverleners kunnen de Landkaart inzetten bij het helpen omgaan met de complexe emotionele gevolgen van ziekte en het verlies van een dierbare, het bevorderen van veerkracht, het zoeken naar betekenis en een nieuwe kwaliteit van leven en de communicatie met en tussen degenen die door de situatie geraakt worden.

Globale leerdoelen

- Studenten actief betrekken bij het verdiepen van hun kennis (kennis, attitude).
- Laten reflecteren op eigen ervaringen met rouw in de privé- of werksituatie (attitude).
- Laten oefenen van gespreksvaardigheden (vaardigheden).

Gedetailleerde leerdoelen

De docent kan afhankelijk van de situatie een deel van het materiaal of het complete onderwijsmateriaal benutten; het materiaal en de leerdoelen zijn daartoe getraptd ingericht.

1. Kennis verwerven en delen over rouwprocessen en verlies- en rouwbegeleiding (kennis).
2. Herkennen van en empathie creëren voor de veelzijdigheid van rouw op lichamelijk, psychisch, sociaal en zingevingsvlak (attitude en kennis).
3. Weten wat non-directief actief luisteren inhoudt en dit oefenen (kennis, attitude, vaardigheden).
4. Weten welke reacties van de omgeving helpend of juist verstorend kunnen zijn voor iemand die rouwt (kennis, attitude).
5. Kennis van de factoren die invloed hebben op de unieke wijze waarop iemand rouwt (kennis).
6. Reflecteren op ervaringen met rouw in de werksituatie (kennis, attitude).
7. Reflecteren op ervaringen met rouw in de privésituatie en weten hoe daar functioneel mee om te gaan (attitude, kennis).
8. Oefenen met gespreksvoering en de toepassing van de Landkaart daarbij (vaardigheden).
9. Bewustwording van welke aspecten/uitingen van rouw de zorgverlener nog lastig/uitdagend vindt (vaardigheden).
Stilstaan bij hoe de zorgverlener daarbij voor zichzelf kan zorgen/ hoe de werkomgeving kan steunen/ wat de zorgverlener hierin nog wil leren (attitude en vaardigheden)?

Cluster 1

Introductie van de kaart, inleiding op de theorie over rouw(begeleiding) en verkennen van de werksituatie en leervragen van de student

Doelgroep:

Professionals die betrokken zijn bij de begeleiding van en zorg voor mensen die een rouwproces doormaken bij een ingrijpend verlies dat hun leven verandert. Het materiaal is in principe voor alle opleidingsniveaus van de studenten (MBO-, HBO- en WO-niveau) relevant. De docent stemt de mate van theoretische verdieping en de inzet van cluster-onderdelen af op de kennis en ervaring van een specifieke groep studenten en hun werkcontext.

Leerdoelen:

- Kennis verwerven en delen over rouwprocessen en verlies- en rouwbegeleiding (kennis).
- Herkennen van en empathie creëren voor de veelzijdigheid van rouw op lichamelijk, psychisch, sociaal en zingevingsvlak (kennis, attitude).
- Reflecteren op ervaringen met rouw in de werksituatie (kennis, attitude).
- Bewustwording van welke aspecten/uitingen van rouw de zorgverlener nog lastig/uitdagend vindt (vaardigheden).
Stilstaan bij hoe de zorgverlener daarbij voor zichzelf kan zorgen/ hoe de werkomgeving kan steunen/ wat de zorgverlener hierin nog wil leren (attitude en vaardigheden)?

Benodigheden:

- Beamer en een groot scherm, PC, hand-outs.
- 1 Landkaart Rouw in A1-formaat of voldoende Landkaarten in A3-formaat zodat, bij uiteengaan in tweetallen, elk tweetal een kaart heeft.
- De 'Toelichting bij de Landkaart Rouw'.
- Docentenpresentatie Landkaart Rouw (powerpoint).
- Voor elk tweetal een print van de Legenda uit de 'Toelichting op de Landkaart Rouw'.
- Flipover en flipovervellen.

Tijdsduur:

Afhankelijk van hoe diep de docent op de theorie ingaat en het aantal studenten.

Onderdelen/werkvormen

- **Powerpointpresentatie ter introductie van de Landkaart en theorieën over rouw.**

Tijdsduur: Afhankelijk van hoeveel theorie overgedragen wordt.

De docent kan hiervoor de Toelichting, die bij de landkaart wordt geleverd, doornemen en de eerste 8 dia's van de powerpointpresentatie gebruiken/ bewerken.

De docent vertelt om welke soorten (eerder) verlies het kan gaan bij rouw en benadrukt de veelzijdigheid van de uitingsvormen van rouw.

De docent geeft aansluitend een presentatie over een 1ste deel van de theorieën over rouw. Zie daarvoor de 'Toelichting op de Landkaart Rouw' en de overige dia's van de powerpoint.

De overige theorieën komen aan het eind van de bijeenkomst aan bod.

- **Opdracht 'werkervaring met rouw'; in tweetallen uiteen.**

Tijdsduur: minimaal 2 x 15 minuten per koppel.

De groep krijgt twee flipovervellen en een zwarte, rode en groene stift mee.

- 2 minuten:

Bekijk het Land van Rouw, het middengedeelte van de kaart.

Met welke aspecten van rouw heb je in je werksituatie te maken gehad?

Met welke aspecten had je weinig moeite/ wat waren mooie ervaringen?

Zijn er ook aspecten waarmee je, in je rol als zorgverlener, moeite had?

Je kunt ook voor het vraagteken kiezen als je een ervaring wil bespreken die niet op de kaart staat.

- Minimaal 30 minuten

Besprek met elkaar en schrijf op het eerste flipovervel:

- Welke aspecten je ieder hebt gekozen (schrijf die met de zwarte stift op).

- Met welke aspecten had je weinig moeite/ wat waren mooie ervaringen?

Zet een groen X achter dat aspect.

- Zijn er ook aspecten waarmee je, in je rol als zorgverlener moeite had (rood X)?

Wat maakt(e) het moeilijk om hiermee om te gaan?

Besprek met elkaar en schrijf op het tweede flipovervel:

- Hoe kon/kun je hierbij voor jezelf zorgen?

- Wat heb je nodig van je werkomgeving?

- Wat zou je willen leren?

Bekijk de Legenda.

Was jullie associatie bij de gekozen aspecten vergelijkbaar met wat je in de legenda leest?

Bedenk daarbij dat elke associatie goed is.

- **Plenaire terugkoppeling en reflectie onder leiding van de docent.**

Tijdsduur afhankelijk van het aantal studenten.

- Opplakken van de flipovervellen

- Bespreken hoe het was om de kaart op deze manier toe te passen?

Wat gaat goed?

Welke steun krijgt men vanuit de werkomgeving?

Welke steun mist vanuit de werkomgeving?

Wat is nog een uitdaging/Wat wil men nog leren?

- De docent bespreekt met de groep hoe men zou kunnen zorgen dat men meer steun krijgt vanuit de werkomgeving.

- De docent geeft aan wat in de cursus aan de orde zal komen en verwijst naar andere mogelijkheden tot leren.

- **Powerpointpresentatie ter introductie van theorieën over rouw.**

Tijdsduur: Afhangelijk van hoeveel theorie overgedragen wordt.

De docent geeft een presentatie over een 2de deel van de theorieën over rouw.

Zie daarvoor de 'Toelichting op de Landkaart Rouw' en de overige dia's van de powerpoint.

Cluster 2

Do's en don'ts bij palliatieve zorg en rouwbegeleiding, grondhouding, gesprekstechniek en functioneel omgaan met eigen ervaringen

Doelgroep:

Professionals die betrokken zijn bij de begeleiding van en zorg voor mensen die een rouwproces doormaken bij een ingrijpend verlies dat hun leven verandert. Het materiaal is in principe voor alle opleidingsniveaus van de studenten (MBO-, HBO- en WO-niveau) relevant. De docent stemt de mate van theoretische verdieping en de inzet van cluster-onderdelen af op de kennis en ervaring van een specifieke groep studenten en hun werkcontext.

Leerdoelen:

- Kennis verwerven en delen en delen over aspecten van rouwprocessen en rouwbegeleiding (kennis).
- Herkennen van en empathie creëren voor de veelzijdigheid van rouw op lichamelijk, psychisch, sociaal en zingevingsvlak (attitude en kennis).
- Weten wat non-directief actief luisteren inhoudt en dit oefenen (kennis, attitude en vaardigheden).
- Weten welke reacties van de omgeving helpend of juist verstorend kunnen zijn voor iemand die rouwt (attitude, kennis).
- Reflecteren op eigen ervaringen met rouw in de privésituatie en weten hoe daar functioneel mee om te gaan (attitude, kennis).
- Oefenen met gespreksvoering en de toepassing van de Landkaart daarbij (vaardigheden).

Benodigheden:

- Beamer en een groot scherm, PC, hand-outs.
- 1 Landkaart Rouw in A1-formaat of voldoende Landkaarten in A3-formaat zodat, bij uiteengaan, elk groepje een kaart heeft.
- De 'Toelichting bij de Landkaart Rouw'.
- De docent moet kennis hebben over helpende en storende reacties waar iemand die rouwt mee te maken kan krijgen (in de Toelichting op de kaart staat hier geen informatie over).
- De docent moet kennis hebben over non-directieve gespreksvoering.
- Een checklist gespreksvoering om uit te delen (eigen product van de docent).
- Kleine stickertjes in twee kleuren.
- Flipover en flipovervellen.

Tijdsduur:

Afhankelijk van hoe diep de docent op de theorie ingaat en eerst het aantal studenten.

Onderdelen/werkvormen

Hier is ervoor gekozen de studenten eerst zelf aan de slag te zetten op het onderwerp en daarna als docent verdieping aan te brengen. Het kan ook omgekeerd.

- **Opdracht 'Do's en don'ts bij het steunen van iemand die rouwt'; in viertallen uiteen.**

Tijdsduur: minimaal 20 minuten

De groep krijgt twee flipovervellen mee.

Mensen die een rouwproces doormaken krijgen zowel te maken met helpende als storende reacties uit hun omgeving.

Verzamel zoveel mogelijk helpende en storende factoren op twee flipovervellen.

Gebruik daarvoor je eigen ervaring en voorkennis.

Kijk ook naar de landkaart.

Wat zou bijvoorbeeld een helpende of storende reactie kunnen zijn op:

- Iemand die niet over de helling van ongeloof en vragen heen komt.
- Iemand die zich boos blijft afvragen waarom juist hem dit moest overkomen.
- Iemand die zich nog schuldig voelt naar degene die overleden is.
- Iemand die zich eenzaam voelt en zichzelf steeds meer terugtrekt.
- Iemand die over langere tijd psychofarmaca/alcohol gebruikt om pijn en angst niet te voelen.
- Iemand die zegt te merken dat de overledene op allerlei manieren laat merken dat zij er nog steeds is etc.

- **Plenaire terugkoppeling/verdieping onder leiding van de docent.**

Tijdsduur: Afhankelijk van hoe diep de docent op de theorie ingaat.

Ophangen en bespreken van de flipovervellen.

Verdieping op dit onderwerp vanuit de theorie door de docent.

Wat zijn do's en don'ts bij het steunen van iemand die rouwt?

Do's: Empathie tonen voor hoe iemand rouwt, nabij zijn en daarbij het verlies van de ander kunnen verdragen, actief luisteren, empathie tonen, hulp aanbieden, ruimte geven om herinneringen op te halen, een lange adem hebben etc.

Don'ts: De rouwende vermijden, minimaliseren van het verdriet, clichés gebruiken, de eigen manier van rouwen/ de eigen overlevingsmechanismen opdringen aan de ander, vergelijken van het verlies met andere verliezen, ongevraagd advies geven, emoties of voortgang in het rouwproces forceren etc.

- **Plenaire kennisoverdracht over grondhouding en gespreksvoering onder leiding van de docent.**

Tijdsduur: Afhankelijk van hoe diep de docent op de theorie ingaat.

De docent geeft een introductie op:

- Grondhouding: onvoorwaardelijke positieve aandacht, empathie en congruentie (aansluiten bij de cliënt/patiënt); vertrouwen en acceptatie, sensitiviteit, warmte, begrip, bevestiging etc.
- Gespreksvoering: oogcontact, empathisch luisteren, open uitnodigende vragen stellen, niet invullen voor de ander, samenvatten, doorvragen, parafraseren, reflecteren van gevoel, samenvatten etc.
- Psycho-educatie en normaliseren.

De docent deelt een checklist uit met deze begrippen.

- **Opdracht 'Gespreksvoering over eigen ervaringen'; in drietallen uiteen.**

Tijdsduur: afhankelijk van de tijd die de docent hieraan wil geven.

- 2 minuten:
Bekijk het Land van Rouw, het middengedeelte van de kaart.
Kies een aspect van rouw waar je in je privésituatie ervaring mee hebt.
Het kan gaan om een overlijden, het verlies van gezondheid, een echtscheiding, het langzaam verliezen van een ouder door dementie, het moeten verlaten van je thuisland op de vlucht voor geweld, of het verliezen van werk als dat een groot deel van je identiteit bepaalde. Het kan ook gaan om het moeten loslaten van een gedroomde toekomst etc.
Je kan ook voor het vraagteken kiezen om een verlieservaring te bespreken die je niet op de kaart vindt. Als je zelf helemaal geen ervaring hebt met verlies, kies dan een ervaring waar een dierbare van je mee te maken heeft gehad. Hoe was dat voor jou?
- Jullie gaan een gesprek over rouw met elkaar oefenen
Kies wie als eerste wil vertellen, wie luistert, wie observeert. Wie vervolgens etc.
Jullie hebben 3 x ... minuten + 4 minuten nabespreken per ronde.
- Degene die vertelt licht toe welk aspect gekozen is en welke ervaring daaraan gekoppeld is.
Als het voor de verteller niet fijn voelt om in deze omgeving op een vraag in te gaan dan kan de verteller dat aangeven; 'passen' mag.

De luisteraar stelt verdiepende vragen.

Als de verteller een bron heeft gekozen dan kan dat gaan over wat die bron bevat.

Degene die observeert let op de grondhouding en hoe het gesprek verloopt.

De docent kan hiervoor observatieopdrachten geven.

Nabespreken: Hoe was het om te vertellen? Hoe was het om te luisteren?

Wat is de observator opgevallen?

- **Plenaire bespreking onder leiding van de docent en kennisoverdracht over functioneel omgaan met eigen ervaringen**

Tijdsduur: Afhankelijk van hoe diep de docent op de theorie ingaat en het aantal studenten.

Hoe was het om te vertellen? Hoe was het om te luisteren?

Wat hebben de observatoren gezien?

De docent rond af met kennisoverdracht over hoe je, in gesprek met iemand die rouwt, functioneel om kan gaan met je eigen verlieservaringen. Wat zijn daarbij do's en don'ts?

- **Opdracht 'Verschillende rouwprocessen binnen één gezin'; in tweetallen uiteen.**

Tijdsduur: Minimaal 10 minuten

Stel dat jullie familie zijn en jullie broer 7 maanden geleden verloren hebben door een motorongeluk. Jullie zitten voor een tweede bijeenkomst bij een rouwbegeleider die jullie vraagt om op de kaart aan te geven waar je ieder op dat moment in jullie rouwproces 'staan'.

Ga ervanuit dat jij, in jouw rouwproces, op dezelfde plek van de kaart staat, als die je daarnet, bij het bespreken van een ervaring, in je privésituatie had gekozen.

Plak daar een sticker op de kaart.

Als jullie eerder toevallig hetzelfde aspect hadden uitgekozen, kiest één van jullie een willekeurig ander aspect.

Bespreek met elkaar hoe het zou zijn om te zien hoe verschillend jullie in je rouwproces staan. Wat zou het effect van die verschillen kunnen zijn?
Zou het anders zijn als jullie niet broers maar moeder en zoon zouden zijn?

- **Plenaire terugkoppeling en reflectie onder leiding van de docent.**

Tijdsduur: Minimaal 10 minuten.

Nabespreking.

Familieleden die met hetzelfde verlies te maken hebben kunnen tijdens hun rouw verschillende behoeften hebben en verschillende manieren vinden om hun verdriet te uiten en te verwerken. Het is belangrijk dat daarvoor onderling begrip is. Verschillen kunnen te maken hebben met verschillen m.b.t. de aard van de relatie met de overledene, verschillen qua levenservaring, coping-mechanismen en veerkracht etc.

- **Huiswerk-/stageopdracht om met het geleerde te oefenen in de praktijk.**

De docent introduceert een huiswerkopdracht om voor de volgende keer het geleerde in praktijk te brengen en bij te houden (in te sturen) wat dat deed; wat vond men goed gaan/ wat was lastig? Dit kan met of zonder Landkaart Rouw.

Als men de kaart wil gebruiken dan kan dan met de laptop via:

<https://jouwwegvindennaverlies.nl/landkaart-rouw/>

De docent licht toe:

Als het gaat om de toepassing van de kaart binnen begeleiding of zorgverlening dan is het belangrijk dat er al een vertrouwensrelatie is; het moet helder zijn dat toepassing van de kaart bij de betrokkene(n) past.

De kaart is toepasbaar binnen 1-op-1 gesprekken, gezinsgesprekken en in groepen; de kaart biedt cliënten en patiënten de mogelijkheid om aan te geven waar zij in hun proces 'staan' en wat voor hen op dat moment het meest belangrijk is.

De kaart kan ingezet worden bij de begeleiding van velerlei soorten verlies.

Degene die de Landkaart toepast, moet in principe over voldoende kennis, houding en vaardigheden beschikken om ook zonder de kaart te werken. Want inzet van de kaart mag nooit een doel op zich worden. Als een student de kaart toepast, op basis van een opdracht vanuit de opleiding, ligt het wat anders. Er kan dan aan de cliënten/patiënten gevraagd worden of ze willen meedoen aan de praktijkopdracht; of ze willen kijken wat de toepassing van de Landkaart hen kan opleveren.

De docent vraagt alle studenten om 15 minuten voor zichzelf te bedenken:

- o op welke wijze en bij wie men het geleerde in praktijk zou willen brengen.
- o of/hoe zij de Landkaart willen gebruiken; waarom wel/niet; hoe men de kaart zou introduceren.
- o hoe men met leidinggevendenden, collega's of anderen in de werkcontext afstemming kan zoeken over de uitvoering van deze opdracht.
- o of men nog vragen heeft.

Er wordt afgesloten met een plenaire ronde waarin vragen worden beantwoord en gecheckt wordt of iedereen het geleerde kan oefenen.

Cluster 3

De resultaten van het oefenen in praktijksituaties en de factoren die invloed hebben op hoe iemand rouwt

Doelgroep:

Professionals die betrokken zijn bij de begeleiding van en zorg voor mensen die een rouwproces doormaken bij een ingrijpend verlies dat hun leven verandert. Het materiaal is in principe voor alle opleidingsniveaus van de studenten (MBO-, HBO- en WO-niveau) relevant. De docent stemt de mate van theoretische verdieping en de inzet van cluster-onderdelen af op de kennis en ervaring van een specifieke groep studenten en hun werkcontext.

Leerdoel:

Kennis verwerven en delen m.b.t. de factoren die invloed hebben op de unieke wijze waarop iemand rouwt (kennis).

Benodigheden:

- Beamer en een groot scherm, PC, hand-outs.
- 1 Landkaart Rouw in A1-formaat of voldoende Landkaarten in A3-formaat zodat, bij uiteengaan in tweetallen, elk tweetal een kaart heeft.
- De 'Toelichting bij de Landkaart Rouw'.
- Docentenpresentatie (powerpoint) over de invloed van één of meer aspecten die invloed hebben op hoe iemand rouwt; zie het kader rond de kaart.
De docent moet deze presentatie zelf maken.
- Flipover en flipovervellen.

Tijdsduur:

Afhankelijk van hoe diep de docent op de theorie ingaat en het aantal studenten.

Onderdelen/werkvormen

- **Plenaire bespreking van de resultaten van het oefenen in de praktijksituatie (huiswerk)**
Eventueel kan voorafgaand aan de plenaire eerst nog in tweetallen worden uitgewisseld.
Vragen: Wat verliep goed? Wat was lastig? Maak dat concreet.
Werd je geraakt? Wat raakte je? Hoe ging je daarmee om?
Welke vragen riep het op en zou je hier willen bespreken? Etcetera.
- **Plenaire introductie van 'invloeden op hoe iemand rouwt' door de docent.**
Daarbij kan het kader rond de Landkaart worden doorgelopen.
- **Opdracht 'invloeden op hoe iemand rouwt'; in viertallen uiteen.**
Tijdsduur: 20 minuten.
De groep krijgt een flipovervel mee.
De manier waarop iemand rouwt wordt beïnvloed door vele aspecten.
Bedenk samen waarom en op welke manier rouw beïnvloed wordt door .....
De docent bepaalt welke aspecten dit zijn. Elk groepje krijgt een ander aspect als onderwerp
Bijvoorbeeld:
De invloed van hechting met de ouders in de vroege jeugd
De invloed van eerder verlies.
De invloed van de leeftijd/levensfase van iemand etc.
De invloed van de cultuur waar iemand deel van uitmaakt.

Eén van jullie licht straks het flipovervel bij de plenaire uitwisseling toe.

- **Plenaire verzameling van het resultaat van de groepen en verdieping op dit onderwerp door de docent.**

Tijdsduur: Afhankelijk van hoe diep de docent op de theorie ingaat.

Terugkoppeling en verdieping door de docent op basis van de literatuur.